

Tadqiqot **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Crossref

№21

31 октябрь

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 21-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
22-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
21-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-22**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
21-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-22**

ТОШКЕНТ-2020

**БИОЛОГИЯ ВА ЭКОЛОГИЯ СОҲАСИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР**

1. Ayimbetova Rana Bazarbaevna KO'RIW O'TKIRLIGIN ANIQLAW	7
2. Samiyeva Nafisa Azamatovna BIOLOGIYA DARSLARIDA O'YIN TEXNOLOGIYASI	9
3. Сайдуллаева Замира Нарзуллаевна СТРАТЕГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ БИОЛОГИИ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ	11
4. Abdukarimova Gulnoza Ruslan qizi, Rustamova Mehribon Pulatbek qizi BIOLOGIYA FANINING BOSHQA FANLAR BILAN INTEGRATSIYALASHUVI NATIJASIDA VUJUDGA KELGAN FANLAR	13
5. Esonova Salomat Zuxridinovna XALQARO BAHOLASH DASTURLARI (PISA, TIMSS, PIRLS) QO'LLASH MALAKASINI SHAKLLANTIRISH	15
6. Matchanova Gulistan Solayevna, Matnazarova Inobatxon Aminbayevna BIOTEXNOLOGIYA FANING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI	18
7. Matyakubova Zuxra Amanbayevna, Axmedova Dilnoza Baxramovna BIOLOGIYA FANINING YANGI SOHALARI	20
8. Matyaqubova Dilnoza Raxmatullayevna, Yaqubova Nilufar Matnazarovna HUYAYRA BIOLOGIYASIDA QO'LGA KIRITILGAN YUTUQLAR VA INNOVATSIYALAR	22
9. Narziyeva Maftuna Shuhrat qizi BIOTEXNOLOGIYANING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLAR	24
10. Ro'zmetova Nafasat Arslanovna, Xamrayeva Sotimposhsha Madiyorovna ATROF MUHITNING SOFLIGINI ASRASHDA FOYDALANILADIGAN INNOVATSIYALAR	25
11. Samandarova Zamira O'rinovna MIKROORGANIZMLARNING UMUMIY TAVSIFI	27
12. Shukurova Muhabbat Xakimovna, Quvvatova Munajat Komilovna VITAMINLAR VA ULARNING INSON HAYOTIDAGI AHAMIYATI	29
13. Xalliyeva Nargiza Ismoilovna BAKTERIYALARNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI	31
14. Аҳмаджонова Шоирахон Раҳматовна ВИТАМИНЛАР	34
15. Гафарова Саида Мухамеджоновна, Каримова Лобар Фатгуллаевна КИШЛОҚ ХУЖАЛИГИДА ПЕСТИЦИДЛАРДАН FOYDALANISH VA ULARNING O'DAM ORGANIZMIGA ZARARLI TA'SIRI	35
16. Джаббарова Наргиза Рашидовна ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ	38

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ПЕСТИЦИДЛАРДАН ФойДАЛАНИШ ВА УЛАРНИНГ ОДАМ ОРГАНИЗМИГА ЗАРАРЛИ ТАЪСИРИ

Гафарова Саида Мухамеджоновна
Бухоро давлат университети катта ўқитувчи
Каримова Лобар Фатуллаевна
Бухоро давлат университети ўқитувчи
Телефон: +998(97) 488 21 23

Аннотация: *Пестицидлар вақтинча ҳосил етиштиришга сабаб бўлиб, у тирикликни захарлайди. Шу билан бирга пестицидлар тупроқда узоқ вақт сақланади, парчланиб, йўқолиб кетмайди. Тирик организмлар танасида тўпланиб, турли касалликларни келтириб чиқаради, натижада уларни ирсиятини ўзгартиради, нобуд қилади.*

Калит сўзлар: пестицид, биоинженерия, гербицид, каналар, апантелис, бракон паразитлари, олтинқўз йирткичи.

Ҳозирги замон фан ютуқларини яхши билмаган ва инобатга олмаган киши, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида маҳсулдорлигини ошириш фақат кимёвий минерал ўғитлар ва турли захарли пестицидларни қўллаш орқали амалга оширилади, деб ҳисоблайди. Аслида бу нотўғридир. Маълумки, пестицидлар вақтинча ҳосил етиштиришга сабаб бўлиб, у тирикликни захарлайди. Шу билан бирга пестицидлар тупроқда узоқ вақт сақланади, парчланиб, йўқолиб кетмайди. Тирик организмлар танасида тўпланиб, турли касалликларни келтириб чиқаради, натижада уларни ирсиятини ўзгартиради, нобуд қилади. Қишлоқ хўжалигида маҳсулдорлигини ошириш учун кимёвий услуб ўрнига, турли биологик хусусиятларини физикавий тузилишини, кимёвий таркибни ўзгартирмайдиган, тупроқдаги микрофлора ва микрофаунанинг сон ва сифатини оширадиган, олинган маҳсулот экологик жиҳатдан тоза бўлишини таъминлайдиган биологик услубни қўллаш табиат қонунларига мос келади ва маҳсулот сифати замон талабига жавоб беради. Бу услуб қишлоқ хўжалигида пестицидлардан фойдаланишнинг камайтириш яъни айрим ҳолларда зараркуанда ҳашоратлар сони ортиб кетганда қўллашга олиб келади. Ҳозирги кунда қишлоқ хўжалигида экиладиган экинларнинг фақат 5 фоизи зараркундаларга, 15-20 фоизи эса касалликларга чидамлилидир. Шунинг учун ўсимликларнинг турли зараркундалардан ва кимёвий зарарлардан сақлаш, улардан экологик соф маҳсулот олишнинг самарали йўли бу ўсимликларни зараркуанда ҳашоротларига, касалликларига чидамлили бўлган янги навларини яратиш биологик услубининг асоси ҳисобланади. Шу билан бирга қишлоқ хўжалигида кейинги пайтларда генетик инженерия ва биотехнология фанлари ютуқларидан фойдаланилмоқда. Болгар олимлари қанд лавлаги ўсимлигида, биоинженерия услубини қўллаш билан янги нав яратдилар. Улар ўсимликнинг хужайра ва тўқимасига ген юбориб гербицидга чидамлили хусусиятини келтириб чиқарган. Зараркундалар ва касалликларга чидамлили бўлган серҳосил навларни яратиш, гербицид ва пестицидларни қўллашга қараганда бир неча баробар арзонга тушади. Шу билан бирга атроф-муҳит тоза, тупроқ организмларга бой, олинган ҳосил экологик тоза, инсон саломатлиги эса юқори бўлади.

Ўтган асрнинг 80 йилларида ўсимликларни химоя қилиш учун дунё бўйича 2.3-2.5 млн. тонна кимёвий моддалар ишлаб чиқарилган. Дунё бўйича ишлаб чиқарилган препаратларнинг 23 фоизини АҚШ ва Канада ишлатган, Ғарбий Европа мамлакатлари 22, Шарқий Европа мамлакатлари 13, Австралия ва Янги Зеландия 1 фоиз кимёвий моддалар ишлатган. Италияда экин майдонида 21 кг кимёвий модда, Японияда 16, Ғарбий Европа мамлакатларида 2-3, олдинги Иттифоқ республикаларида 13,2, Ўзбекистонда 44,5, Озарбайжонда 180 кг гача ишлатилган. Кейинги йилларда дунё бўйича 1000 дан ортиқ кимёвий бирикмалар тайёрланган бўлиб, уларнинг ҳар бирида 10-30 минг тонна препаратлар ишлаб чиқарилган. Ўсимликларни зараркуанда ҳашоратлардан биологик усулда химоя қилишда уларни сабабини микроорганизмлардан фойдаланиб, зарарли турларини йўқотиш, сонини камайтириш мумкин. Биологик кураш усулида йирткич ва паразит ҳашоротлар, каналар, қушлардан фойдаланилади. Ҳашоратлар билан озикланадиган табиий қушчалар, энтамофоглар, каналар билан озикланадиганларни акарафаглар дейилади. Ҳозирги вақтда

Ўзбекистон ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий тадқиқот институтида Ўзбекистон фанлар академияси Зоология ва паразитология институтида ва Тошкент Давлат Аграр Университетида апантелис, бракон паразитлари, олтинқўз йиртқичи ва бошқа кушандалардан самарали фойдаланиш йўлларини аниқлаш борасида катта илмий ишлар олиб боришмоқда.

Биологик тадбирларни зараркушандаларга қарши қўлланилишида дон, 228.4 млн. т. қанд лавлаги 23.8 млн. т., картошка 23.4 млн. т., сабзавот 11.3 млн. т., мева, цитрус ўсимликлар ва узум ҳосилини кам олар экан. Шунингдек ҳар йили зарарли организмлардан 78 млрд. долларга яқин зарар кўради. Бу маълумотлар зарарли организмларга қарши ўз вақтида кураш олиб бориш муҳимлигини кўрсатади.

Яковлев (1990) таъкидлашича пестицидларнинг организмга меъёрдан ортиқ таъсир қилиши натижасида туберкулез, жигар церрози, доимий гепатит жигар ва ўт йўлларда турли патологик ўзгаришлар содир бўлган. Пестицидлар билан ишлаган механизаторларда артериал гипертония, артериосклероз, ички аъзолар ва асаб системаси патологияси, аёлларда эса гинекологик касалликлар пайдо бўлган. Дмитриенко (1986), Медведев (1982) ва бошқалар болаларни кимёвий заҳарли моддалар таъсиридан ўн беш ёшгача бўлганларида соғлом ўсиши ёмонлашган, бўйи 8-10 см. паст, бош суякда ўзгаришлар 14-15 фоизга кўпайганлигини қайд этадилар. Польшенко ва бошқалар таъкидлашича пестицидлар кўп ишлатиладиган туманларда яшайдиган ўн тўрт ёшгача бўлган болаларда темир моддаси етишмаслик анемияси, туберкулез, вирусли гепотит, янги туғилган чақалоқларда турли касалликлар ва ўлим кузатилган. Куринный (1986) халқ хўжалигида қўлланиладиган пестицидларнинг 40-50 фоиздан 90 фоизгачаси заҳарлаш хусусиятига эга. Садыков (1977) фикрича хлорорганик ва фосфорорганик пестицидлар билан қишлоқ хўжалигида, саноатда, айниқса Ўзбекистоннинг пахта экиладиган ерларида заҳарланган одамларда хромасома сонларининг бузилиши кузатилган. Никитин, Новиков (1980) таъкидлашича, инсон танасига ўтган хлорорганик пестицидлар эркаклик қобилиятига салбий таъсир қилади, ДДТ 24,5-Д ва ДВСР каби пестицидлар эркакларнинг жинсий функциясига таъсир қилиб, уларни насл қолдириш қобилиятини йўқотади.

Қишлоқ хўжалигида пестицидларни қўллаш Индонезия ва Покистонда давлат томонидан ман этилган, Венгрияда пестицидларни қўлламасдан гектаридан 50-100 центнер ҳосил олинмоқда. Ғарбий Европа мамлакатларидан Дания, Голландия, Швеция каби мамлакатларда 1985 йилдан буён пестицидларни қўллашни 50 фоизга камайтиришга эришилган. Пестицидларсиз қишлоқ хўжалик маҳсулоти етиштириш Белоруссия, Краснодар, Кубань, Ўзбекистон ерларидаги хўжаликларидан қўллаб учрайди. Лавлаги ҳосилини 80 фоизгача камайтириб юборадиган лавлаги битининг ривожланишини одий, сунъий, ёмғир ёғдириш йўли билан 6 фоизгача пасайтириш мумкин, ҳосил тўла сақланиб қолиб экологик тоза бўлган.

Ўзбекистонда ишлатилишига рухсат берилган пестицидлар токсикологик гигиеник жиҳатидан чуқур ўрганиб чиқилган. Ана шу текширишлар асосида аҳоли саломатлигини сақлаш вазифаларини назарда тутиб, кимёвий моддаларга нисбатан қўллайдиган гигиена талаблари ишлаб чиқилган. Ўсимликларни ҳимоя қилишда қўлланиладиган кимёвий моддалар куйидаги талабларга жавоб бериши керак: 1. Зарарли организмларга нисбатан заҳарли бўлиши керак. Бундай хусусиятга эга бўлмаган кимёвий моддалар пестицид сифатида қўлланилмайди. 2. Ҳимоя этилаётган ўсимликка нисбатан зиён етказмаслиги лозим шунга кўра бу моддалар ҳимоя қилинаётган ўсимликнинг ўсиши ва ривожланишини тезлатиши керак. 3. Инсон ва уй хайвонлари учун зарасиз бўлиши керак. 4. Пестицидлар ўз таъсирига кўра, универсал бўлиши яъни бир вақтнинг ўзида кўпгина зарарли организмлар кемирувчилар, ҳашоратлар, каналар, бактерия ва замбуруғ касалликлари ҳамда бегона ўтларга таъсир этадиган ва шу билан бирга улар танлаб таъсир этиш хусусиятига эга бўлиш керак. Бунда улар зарарли организмларни ўлдириш билан бирга уларнинг табиий кушандаларига зиён етказмаслиги керак. 5. Пестицидлар маълум бир стандартга эга бўлишига ўсимликларни кимёвий ҳимоя қилишда фақат стандарт пестицидлардан фойдаланишга рухсат этилади. 6. Пестицидлар маълум даражада транспорттабелликка эга бўлиши керак, улар ташиш учун қулай ва ўтга чидамлили бўлиши керак. 7. Ўсимликни кимёвий усулда ҳимоя қилишда моддалар истеъмолчиларга арзон баҳода етказиб берилиши керак. 8. Пестицидлар металлларни коррозияламаслиги, бошқа материални бузмаслиги керак. Бироқ қўлланилаётган пестицидлар юқоридаги талабларга тўлиқ жавоб бермайди.

Бунинг учун юқори талабларга жавоб берадиган пестицидлар яратилиши лозим. Пестицидлар ассортиментни таркибида учинчи авлод пестицидлар сульфатли мочеина асосидаги гербицидлар системали фунгицидлар ва сунъий пиретроидлар пайдо бўлади, бу пестицидларни гектарига сарфлаш меъёри камайишига олиб келади, чунки булар таъсир қилиш моддаларига кўра ниҳоятда кам.

Адабиётлар рўйхати:

1. И.В.Мажарова, “Пестициды и охрана окружающей среды”, Сельскохозяйственная биология, №5, Москва 1989 год.
2. Ш.Отабоев, М. Набиев “Инсон ва биосфера”, Тошкент, Ўқитувчи 1995 йил.
3. А.Эргашев, Т. Эргашев “Агроф муҳитни муҳофаза қилиш”, Тошкент, ТДАИ, 2003 йил.
4. А.Эргашев, Т. Эргашев “Экология, биосфера ва табиатни муҳофаза қилиш”, - Тошкент, 2005 йил.